

Förskingringsbrottens bekämpande.

Det klagas allmänt i Sverige — och det med rätta — över det stora antal förskingringsbrott, som här årligen begås. Det är betydande penningesummor, som genom dessa brott berövas de rättmätiga ägarna. En för svenska kriminalistföreningen utarbetad statistik visar, att för dylika brott dömdes år 1926 ej mindre än 388 personer eller på en million invånare 64 stycken. Brottens antal, för vilka de sakfälda dömdes, var ungefär dubbelt så stort. Jämför man härmed siffrorna för tidigare år, exempelvis år 1920, finner man en oroande lillväxt. Sistnämnda år dömdes nämligen för brott av ifrågavarande art allenast 141 personer för 226 brott. Summan av de förskingrade beloppen synes i medeltal för de senare åren uppgå till något mer än två och en halv million kronor om året.

Man frågar efter anledningen till alla dessa brott, som till icke ringa del förövas av personer i något högre samhällsställning, och man undrar om icke skärpta straffbestämmelser skulle kunna motverka det onda.

Vad är det, som kan bringa en betrodd man att tillgripa och för egen räkning förbruka penningemedel, som av enskilda eller av det allmänna lämnats i hans vård?

I det övervägande antalet fall föreligger till en början icke någon brottslig vilja att frånhända ägaren hans medel: Man menar sig låna dem av honom, således i bestämd av-

sikt att återbetala dem. Lånet föranledes av ett tillfälligt behov. Man känner sig övertygad om möjligheten att med det snaraste lämna det borgade tillbaka. Man anser sig äga säkra tillgångar, som emellertid ligga bundna och därför icke kunna nyttjas för det tillfälliga behovet. Eller också inbillar man sig med övertygelsens styrka, att ett begynnadt företag, en inledd spekulation skall giva en vinst, som långt överskjuter vad man lånat. Var ligger i själva verket gränsen emellan ett sådant handlingssätt — frågar den okunnige — och det i köpenskap brukliga förfarandet att upphandla på kredit, ehuru medel för likviden icke ligga tillgängliga och ehuru den blivande försäljningssumman närmast är avsedd att likvidera helt andra uppköp än det ifrågavarande? Formellt är ju skillnaden märkbar, men knappast reelt, menar man. Såväl uppdragsgivaren, vilken lämnar sina penningar i annans förvar, som säljaren har byggt på ett förtroende; och från rättsmedvetandets synpunkt sett svikes väl detta förtroende i det ena som i det andra fallet, så snart redovisning eller likvid uteblir på grund av insolvens. Men i ena fallet blir det fråga om förskingring, i det andra merendels blott om konkurs.

Så länge icke folk i allmänhet får en juridisk vägledning till rättsbegreppens utredande utan måste beträffande frågorna om rätt och orätt lita på sin ganska dimmiga moraliska uppfattning, finner jag för min del icke alldeles oförklarligt, att en och annan tror sig kunna anlita sin kredit lika väl mot uppdragsgivaren, som funnit med sin fördel förenligt att lämna sina tillgångar i hans händer, som emot säljaren. Allra oklarast torde det stå för den i rättsvetenskapen alldeles oinvidga, att försäljningen av ett föremål, som man köpt helt på kredit i tanke att inom viss tid kunna betala köpeskillingen, är något fullt lojalt och riktigt även om det sedermera visar sig, att man icke kan fullgöra betalningen, men att försäljningen av något, som man åtkommit genom så kallat avbetalningsköp och delvis,

kanske till allra största delen, betalat, blir en straffvärd förskingring, om likvid uteblir.

Om nu någon vid anlitaudet av andras anförtrodda medel, tror sig solvent och på grund därav icke anser sig handla mot uppdragsgivarens intresse, när han »lånare» medlen, så kan väl knappast en i lagen utsatt högre straffskala för förskingring avhålla honom från att handla så, som han gör: han förstår ju icke, att han är på väg att begå en förskingring. Straffhotet verkar icke på den, som ej anser sig därför utsatt.

Det gäller således i första hand att inpränta i allmänna medvetandet, att en orätt föreligger, så snart man använder andras tillhörigheter, som man har om hand, på annat sätt än av uppdragsgivaren öppet eller tyst bestämt. Det bör göras klart för envar, att anförtrodda medel alltid och under alla omständigheter böra hållas avskilda från de enskilda tillgångarna, så vida icke uppdragsgivaren medgivit annat — formligen eller på grund av uppdragets natur. Det har någon gång ifrågasatts, att strafflagens bestämmelser skulle så avfattas, att dessa krav — kraven att icke oöfveligen bruka det anförtrodda samt att ej sammanblanda de skilda kassorna — tydligt uttalades och att åsidosättandet av nämnda krav straffbelades. Men det sistnämnda synes vara att gå för långt. Efterlevnaden skulle icke kunna kontrolleras utan trakasserier av allehanda slag. Även om åtal gjordes beroende därav att de anförtrodda medlen icke kunde vid anfordran återbetalas, bleve bevisningen svår. Och hela stadgandet vore i allt fall värdelöst, eftersom förskingringen i och för sig bör kunna föranleda tillräckligt straff. Att låta de nyssnämnda åtgärderna — det oöfveliga bruket och kassornas sammanblandande — verka såsom försvårande omständigheter skulle säkerligen icke tjäna till mycket.

Måhända måste man nöja sig med att söka på folkbildningens väg, genom upplysningsarbete, klargöra betydelsen av största försiktighet och ordning vid handhavandet av

andras medel. Man kan möjligen bringa det därhän, att endast den, som gjort sig känd för sådan försiktighet och ordning, anlitas såsom medelförvarare — en ringa önskan, men som tyvärr allt för ofta lämnas obeaktad.

Har man kommit så långt, att en var, som anförtros att handhava andras medel, verkligen förstår de därmed för- enade skyldigheterna och risken av deras åsidasättande, först då kan man tro, att en skärpning av straffmålet skall öka straffets förmåga att avhålla från det olovliga bruket av de anförtrodda medlen. Men detta under en viss förut- sättning: förskingraren får icke, såsom vanligen är fallet, äga skäl antaga, att han skall med ett eller annat hokus pokus kunna dölja sitt tilltag, intill dess att medlen må kunna ersättas. Ty vad hjälpa alla straffhot i världen i fråga om brott, som man tror sig om att kunna fördölja?

Vilka utvägar har man att i ett tidigt stadium upptäcka en förskingring? Beträffande allmänna institutioner, han- delskontor och dyl. är givetvis en vaken och fortgående revision av betydelse. Det är ingalunda sagt, att en revision genast kan upptäcka föreliggande underslev, dolda genom dubbelkvitton, utslutna inkomster eller direkt förfalskade siffror. Förskingraren litar kanske på sina knep och fort- sätter transaktionerna. Men så handla väl endast de mest förslagna och de djärvaste. Tillvaron av den ständigt åter- kommande granskningen torde skrämma de flesta från miss- bruk. Härför är dock ett ofrånkomligt, men ofta förbisett villkor, att om en person förvaltar flera kassor, dessa revi- deras samtidigt och att den ena kassan hålles under upp- sikt intill dess den eller de andra hunnit granskas och räknas. Häremot syndas ofta, vilket i många fall just möj- liggjort förskingringarnas fortsättande och stora omfattning. Det borde icke behöva påpekas, att en granskning av in- vecklade räkenskaper med tillhörande verifikationer är en mycket krävande uppgift, som fordrar verklig sakkunskap — icke endast om räkenskapsväsen i allmänhet utan även om den verksamhetsgren, till vilken den reviderade rörelsen

är att hänföra. Emellertid brytes allt för ofta också mot denna självklara sanning.

I fråga om alla de fall, som hänföra sig till mera enskilda förhållanden — mindre stiftelser, privata förmögenheter o. s. v., som lämnats till förvaltning av någon ensam förtroendeman, avbetalningsköp etc. är ordnandet av en effektiv revision i det närmaste omöjlig. Husvisitationer för att kontrollera en på avbetalning köpt varas befintlighet i köparens hand kan ju icke gärna av någon medgivas. En förtroendeman, i vars händer en stiftelses medel blivit lagda, har åtagit sig saken i de allra flesta fall på grund av sin samfundsanda utan eller mot ringa ersättning. Han gör en uppoffring av tid och krafter och kan icke få oroas genom låta revisioner. Sådana skulle föranleda honom att draga sig tillbaka från värvet. Det samma torde ej sällan gälla i fråga om den mycket vanliga förmögenhetsförvaltning, som enskild person ombesörjer såsom en väntjänst åt någon anförvant eller andra.

På revisionsvägen ensamt kan därför enligt min tro målet icke allmängiltigt uppnås. Härutöver fordras jämte det förut såsom behövt framhållna upplysningsarbetet en skärpt vaksamhet från medmänniskornas, kamraternas, det dagliga umgängets sida. Men hur skall detta tillgå, frågar man? Det är ganska enkelt, om man blott vill frigöra sig från en åtminstone hos oss svenskar inrotad högaktning för var och en, som »lever flott». Vi anse det ogranlaga att spörja oss själva, hur det kan vara möjligt för vännen N. N. att göra dessa betydande utgifter. Man slår bort sin undran med den näraliggande förklaringen, att han säkerligen »vunnit på lotteri», att han gjort några »lyckade aktieköp», att han »får pengar av sin svärfar» o. s. v. Eller har han stora biinkomster på grund av okända enskilda uppdrag? Eller låter han familjen svälta, medan han själv lever högt? Eller väntar han ett betydande arv efter någon släkting, som ingen hört omtalas? Med ett ord: vi äro till följd av en falsk nobless, en missförstådd betydelse av ordet gentle-

man i högsta grad benägna att i denna viktiga del icke bekymra oss om »andras angelägenheter«. Huru han får sina penningar, vad kommer det oss vid? Han är en trevlig sällskapsbroder. Han är eftersökt av dem, som leva med. Och vi känna oss smickrade av hans bekantskap — ända till dess att krachen kommer.

Uppmuntras mannen härigenom att leva över sina tillgångar, äro vi i själva verket moraliskt medansvariga i hans fall. Det är icke värt att kasta skuldan ensam på honom. Vårt eget lättsinne har en stor del i denna skuld. Vi leva på de flesta håll i förhållanden, som icke äro allt för stora. Med någon uppmärksamhet borde vi lätt kunna bedöma, om en väns levnadssätt står i rimligt förhållande till hans möjligheter. Det kan knappast fördöljas, om han »spelar på börsen«, vilket tyvärr är en alldaglig last. Och inte heller, om han där gör stora vinster eller stora förluster. Enligt min mening är den s. k. börsen en kräftskada på samhället, så snart den sträcker sin verksamhet ut till en omdömeslös allmänhet, som springer efter mäklarnas pipor. Jag tror mig inte säga för mycket, om jag såsom min tro uttalar, att förskingringarnas tillväxt står i visst förhållande till börsnoteringarnas kungörande i den dagliga pressen och på alla andra tänkbara sätt. Åtminstone har jag under min verksamhet funnit, att spekulatören i börs-papper varit den ursprungliga grunden till många, många förskingringsfall. Är det alldeles nödvändigt att alltid och överallt sprida dessa noteringar, vilkas huvudsakliga uppgift synes vara att egga spelpassionen? Huru som helst. Vi böra hålla ett särskilt öga på dessa spelare, som utan känd förmögenhet vedervåga förmögenheter. Vi böra draga oss undan personer, som »vräka sig«.

Det är emellertid icke städse givet, att den, som bringas till att bli en förskingrare, lever högt eller spelar. Mången arm familjefader har bringats därhän, emedan hans löneinkomster varit allt för ringa i förhållande till den ställning i samhället, han intager på grund av bildning, hävd-

vunna förpliktelser o. s. v. Han kan hava ett stort antal barn att försörja och uppfostra, en hustru, som utgått ur ett burgnare hem och vars vanor han är allt för svag att icke söka tillgodose. Och än vidare. Han har måhända för sin utkomsts skull åtagit sig uppdrag, som han icke är kompetent att överblicka och sköta. Hur vanligt är det icke att även från det allmännas sida sysslor, som äro förenade med upphörd, lämnas åt personer utan förstånd om bokföring, svältavlönade eller alls icke avlönade? Och hur vanligt är det icke, att i en mindre kommun i stad eller på landet en och samma tjänstvilliga, kanske »ärelystna» herre med mycket litet av bildning överhopas av förvaltningsuppdrag av skiftande slag, som det skulle fordras mycken erfarenhet och rutin för att sköta med behöflig reda till undvikande av kassornas sammanblandande?

Först sedan rättelse i alla nu anmärkta avseende vunnits, tror jag någon verkan av höjda straff kunna förväntas. Från allmänpreventiv synpunkt sett läser straffets art vara viktigare än dess längd; ty det kommer, så vitt jag förstår, närmast an därpå, att brottet — här förskingringen — i det allmänna medvetandet stämpas såsom något förkastligt. Vill man ernå detta, borde bötesstraffet utgå ur latituden; men detta vore lörhända obilligt, då ju dock i åtskilliga fall förskingringen kan vara av ganska förlåtlig art. — Det återstår således blott att höja straffmaximum, under förhoppning, att den allmänna uppfattningen skall något påverkas, om den svårartade förskingraren kommer att dömas till sex, åtta, tio års straffarbete. Man skulle kanske då komma till klarare insikt om nödvändigheten att taga sig till vara för det olovliga bruket av anförtrodd egendom. Det skulle så att säga gjas in i blodet ett bittert motgift mot den där kringflytande frestelsen att förgräpa sig på nästans tillhörigheter; och frestelsen skulle småningom drivas undan.

Som regel kan sägas, att den som står i begrepp att begå ett brott, antingen icke alls känner, vilket straff kan komma att följa på handlingen, eller i allt fall icke bekymrar sig därom: ty han menar sig ställa så fint till, att brottet icke skall kunna uppläckas. Trodde han sig skola uppläckas, beginge han icke brottet — oavsett det eventuella straffets mindre eller större längd. En höjning av nuvarande straffsatser tror jag därför icke kunna beräknas verka mera avskräckande i de speciella fallen. En sådan höjning har däremot, som sagt, sin betydelse såsom påverkande den allmänna uppfattningen och därmed också den persons uppfattning, som har möjlighet men ännu icke viljan att förskingra. Det höga straffmålet hindrar frestelsen att resa sig, och först när frestelsen stått upp, lockande och förledande, vaknar viljan till brottet. Den onda viljan är en mäktig herrskarinna över människans handlingar. Är den viljan stark nog, tar den icke hänsyn till några straffbestämmelser — deras verkan ämnar man undgå.

Äro de ovan framlagda iakttagelserna riktiga, måste arbetet för bekämpande av de nu i Sverige så omfattande förskingringsbrotten i synnerhet gå ut på ett klarläggande inför allmänheten av det oriktiga i allt olovandes nyttja andras medel, man har om hand, detta även, om man för tillfället anser sig solvent, ja förmögen. Man måste lära sig att bevara andras medel fullt skilda från de egna, således i särskild kassalåda eller å särskild bankräkning; och uppdragsgivaren bör förvissa sig om att så sker. Där formlig revision kan anordnas, bör denna utföras av verkligt insiktsfulla granskningsmän, som med noggranhet iakttaga, att varje möjlighet är utesluten för den, vars förvaltning revideras, att täcka eventuel brist ur kassor, som han förvaltar åt andra uppdragsgivare. Samtidiga revisioner av alla kassorna böra därför äga rum. Om möjligt bör kassainventering ske upprepade gånger under året, på obestämda

lider. Slutligen, om allt detta iakttages, bör det vara till gagn att genom straffskalornas höjande tydliggöra, att ifrågavarande brott höra till de mest förkastliga och farliga. En god hjälp skulle ock vinnas, om myndigheter, arbetsgivare och andra med omsorg tillsåge, att uppbörd och medelförvaltning anförtros allenast åt personer, som utbildats för ändamålet eller gjort sig väl kända för ekonomiskt förstånd, samt att icke en och samma person betungas med allt för många uppdrag av ifrågavarande art.

Med allt erkännande, att vad jag här sagt är idel självklara saker, har jag dock tillåtit mig framlägga dessa enkla tankar för att därmed i min ringa mån påverka den straffrättsligt intresserade allmänheten till energiskt upplysningsarbete bland dem, som genom tanklöst lättsinne, tolerans och glatt sällskapsliv förhjälpa så många till att göra av med andras pengar och störta sig själva. Har jag tillika kunnat försvaga den hos jurister gärna grundfästade tron på straffmåttens övervägande betydelse för rättssäkerheten, tror jag mig därigenom ha gjort sanningen en tjänst.

Viktor Almquist.
